

Drets individuals, drets col·lectius i ciutadania

Montserrat Guibernau

Un dels debats més importants del moment present gira entorn de la dicotomia, compatibilitat o exclusió mútua entre els anomenats drets individuals i els drets col·lectius. Aquest debat posseeix una rellevància especial per les minories nacionals que reivindiquen el seu reconeixement com a comunitats diferenciades, ja que en fer això defensen el que podríem definir com a dret col·lectiu, un tipus de dret que no ha estat reconegut per la tradició liberal i que tampoc no ha comptat amb defensors des de les esferes de govern i de control exercit pels estats.

En aquest article em proposo fer una breu reflexió sobre la relació entre drets individuals, drets col·lectius i ciutadania.

Per a començar ens cal establir dues premisses bàsiques que ens permetran entendre la situació actual i el sentit d'aquest diàleg o dicotomia entre els drets individuals i els col·lectius.

Primera premissa: els drets no existeixen en abstracte. Per tal que un dret sigui considerat com a tal necessita ésser definit i reconegut per aquelles institucions que tenen la capacitat d'atorgar-lo, facilitar el seu compliment i sancionar la seva violació. Tradicionalment en el món occidental modern, l'estat nació ha estat la institució encarregada de definir i atorgar drets als individus. De fet podríem dir que els homes i les dones, per tal de ser-ho, són dipositaris de drets, però sense una institució que els reconegui, aquests drets humans «no existeixen». És l'estat qui crea, atorga i sanciona els drets. Però, l'estat nació rarament atorga els drets de manera gratuïta.

Segona premissa: sempre que es proclama un dret trobem al darrera un procés generalment llarg i dur que ha comportat el compromís i l'acció de moltes persones. Els drets responen invariablement a un procés de lluita i reivindicació. Prenguem per exemple el dret de ciutadania. Inicialment es va plantejar com un dret restringit del qual només podien gaudir certs homes amb mitjans econòmics.

Montserrat Guibernau és doctora i màster en Teoria Social i Política per la Universitat de Cambridge. Els seus darrers llibres són: *Nacions sense Estat* (Columbia: 1999); *Nacionalismes* (Proa, 1997). És editora de *Nacionalisme: debats i dilemes per un nou mil·lenni* (Proa-CETC, 2000) i, junt amb John Rex, *The Ethnicity Reader: multiculturalism, ethnicity and migration* (Polity Press, Cambridge, 1997). Exerceix com a professora titular de Ciència Política a The Open University (UK) i fa classes de Nacionalisme i Etnicitat a l'Europa Occidental a la Universitat de Cambridge.

Tot seguit estudiarem els processos que portaren a una ampliació progressiva del dret de ciutadania per tal d'incloure tots els membres de l'estat.

ELS ORÍGENS DEL CONCEPTE DE CIUTADANIA COM A DRET INDIVIDUAL

Abans del segle XVIII, el dret a governar quedava legitimat apel·lant a la voluntat de Déu, la sang reial o la força bruta superior, i aquestes raons es postulaven sobre la creença segons la qual la legitimitat provenia de dalt, més que no pas dels governats. Sovint, l'emergència de l'estat nació i del nacionalisme se situa a Europa a la fi del segle XVIII, i és freqüent que el seu naixement es vinculi a les idees que van donar origen a la Guerra de la Independència dels Estats Units (1776), i a la Revolució Francesa (1789). Aquestes idees clau eren el culte a la llibertat, la igualtat i, sobretot, la idea que el poder de l'estat deriva del consentiment popular.¹

El concepte de ciutadania està estretament relacionat amb la idea de sobirania popular. El concepte de sobirania popular del segle XVIII es va concebre per a «tota la gent», si bé al principi es va assumir que els ciutadans més educats i erudits havien de guiar les masses i introduir-les gradualment dins la vida política. L'assoliment del dret de ciutadania s'ha de considerar com un procés lent iniciat per la Revolució Francesa, un procés que va retrocedir un pas amb el bonapartisme i la Restauració del 1815, però que va continuar present, ja que els ideals francesos de ciutadania i de govern constitucional van proporcionar un model segons el qual els liberals

europaus del segle XIX van forjar les seves demandes.

Les condicions degradants del proletariat, causades per la Revolució Industrial, van proporcionar tant l'oportunitat com la causa per a un augment de la consciència política que s'expressava en la creació de diverses menes d'organitzacions, entre les quals n'hi havia que lluitaven per obtenir reformes socials i econòmiques, com eren els sindicats. Una de les raons més importants per les quals les demandes de reformes i les seves concessions van prosperar es devia a la por a les manifestacions de violència que causaria la resistència continuada.

En la majoria dels països europeus, el dret de vot es va limitar als homes que gaudien d'un cert nombre de propietats i riquesa. El 1830, França, que tenia una població d'aproximadament 30 milions de persones, comptava amb un electorat que arribava solament a 90.000. Però el patrimoni, tot i que era la principal restricció del dret de vot, no era en absolut l'única. La religió també podia ser el motiu pel qual un home no pogués votar, sobretot si era catòlic o jueu en un estat protestant. Els catòlics britànics van haver d'esperar fins al 1829, i els jueus fins al 1858, per obtenir el dret de vot.²

El sufragi universal per als homes es va obtenir en gran part al principi del segle XX, mentre que les dones van haver d'esperar més temps. A la majoria dels països europeus les dones no van aconseguir el vot fins després de la Primera o la Segona Guerra Mundial en reconeixement al paper que exerciren durant aquestes confrontacions bèl·liques. La ciutadania atorga als qui la posseeixen el dret de participar en el govern de l'estat. Diferents estats han establert condicions diferents per establir

qui té i qui no té el dret d'esdevenir ciutadà. Probablement la diferència més bàsica és la que distingeix entre el *ius solis* i el *ius sanguinis*.

Aquells estats que, com Alemanya, determinen la ciutadania en funció del *ius sanguinis* només reconeixen el dret a la ciutadania a aquells individus que poden provar que pertanyen al país en funció del seu parentiu, és a dir, són descendents de ciutadans del país. Les arrels ètniques són bàsiques. És per això que a Alemanya no s'atorga la ciutadania als més de tres milions de persones d'origen turc, moltes d'elles de tercera generació, que no solament han nascut a Alemanya sinó que són fills i filles de persones d'origen turc que ja també havien nascut a Alemanya i hi havien treballat durant tota la seva vida.

Per altra banda els estats que, com França, determinen la ciutadania en funció del *ius solis*, en principi poden atorgar la ciutadania a aquelles persones nascudes dins del territori del país, i/o a aquelles persones que han viscut al país durant un nombre establert d'anys. En alguns països com als Estats Units, les persones d'origen immigrant que desitgen obtenir la ciutadania han de jurar els principis de la constitució.

El subjecte receptor del dret de ciutadania és l'individu, i l'agent que defineix i atorga la ciutadania, és l'estat. No obstant això, avui ens trobem amb algunes excepcions al monopoli tradicional dels estats en l'atorgament i definició de la ciutadania. La defensa i definició dels «Drets humans» per part de les Nacions Unides, i l'establiment de la ciutadania europea representen dos casos en els quals la definició i defensa d'uns drets concrets se situa més enllà de l'estat, i a les mans d'ins-

titucions supranacionals. En el cas concret de la ciutadania europea, això ha comportat el desacord entre els drets de ciutadania estatal i la ciutadania europea. D'aquí que existeixin exemples de persones que han apel·lat al tribunal de la UE per tal de denunciar violacions als seus drets com a ciutadans europeus infligides per part dels mateixos estats dels quals són ciutadans. Aquest fet apunta a possibles conflictes entre ciutadania estatal i europea durant el període en què encara no s'ha produït una adaptació total de les lleis estatals als principis que defineixen la UE.

DRETS CIVILS, POLÍTICS I ECONÒMICS

Però, en què consisteix el dret de ciutadania? T. H. Marshall³ va establir una definició que ha esdevingut clàssica i que desgrana els drets dels ciutadans en drets civils, polítics i econòmics. Al seu parer les llibertats civils es consolidaren durant el segle XVIII, època en la qual es van afermar els drets a la llibertat dels individus i la igualtat davant la llei. La consolidació de les llibertats civils va marcar la dissolució total d'alguns elements feudals encara presents en la societat i es va transformar en el fonament necessari per a l'emergència dels drets polítics; ja que només un individu que és reconegut com a agent autònom pot ésser considerat com a políticament responsable. L'establiment dels drets polítics universals corresponen al segle XIX i principis del segle XX. Segons Marshall, aquest procés s'ha d'entendre no com el resultat de l'emergència de nous drets, sinó com l'expansió a tota la comunitat política d'uns drets ja existents però dels

quals fins llavors només uns quants privilegiats en podien gaudir.

Els drets econòmics pertanyen quasi en la seva integritat al segle XX. Cal tenir en compte que durant la Revolució Industrial (segle XIX) que donà lloc al capitalisme industrial no existia cap tipus de protecció per aquells que patien les conseqüències d'aquest procés i vivien en la pobresa. Durant aquesta època la pobresa era interpretada com un senyal d'inferioritat social sobre la qual no calia actuar, però durant el segle XX aquesta percepció va canviar, sobretot com a conseqüència de l'organització de la classe treballadora, que va aconseguir l'establiment de la ciutadania política que comportava el sufragi universal i va mostrar prou força política per a consolidar els drets econòmics com a tals.⁴ Marshall té una visió evolutiva de l'emergència dels diferents drets de ciutadania que acabem d'esmentar. Al meu parer, no és correcte entendre el desenvolupament dels drets civils, polítics i econòmics com a resultat d'un procés natural, evolutiu, sinó que cal tenir en compte que sempre que s'aconsegueix un dret, aquest fet respon a un procés de lluita i de conflicte. Només aquesta lluita ha permès l'ampliació dels components del dret de ciutadania. Això explicaria que no tots els drets s'aconsegueixen al mateix temps i que hi ha drets civils, per exemple, que només s'aconsegueixen durant el segle XX.

COM DEFINIR LA CIUTADANIA EN EL NOU MARC EUROPEU?

La definició clàssica de ciutadania es basa en el fet que tots els ciutadans tinguin els

mateixos drets i hagin de complir les mateixes obligacions i obeir les mateixes lleis independentment del color de la seva pell, el seu gènere, la seva pertinença a una col·lectivitat històrica particular o a un grup ètnic, la seva religió, les seves característiques econòmiques i socials. Avui el concepte clàssic de ciutadania és qüestionat. La presència d'un nombre elevat d'immigrants a la major part dels estats occidentals, la renovada importància i visibilitat de minories ètniques i nacionals, han obert un nou debat sobre el concepte de ciutadania.

A Europa, les preguntes clau al voltant de les quals s'articula aquest debat són: com definir la ciutadania en el marc europeu?, quin tipus de política adoptar enfront els no-ciutadans que viuen de manera permanent dins de societats europees?, cal donar la ciutadania a aquests immigrants o és preferible ampliar els seus drets polítics sense atorgar-los la ciutadania? Les respostes a aquestes qüestions giren al voltant de tres posicions bàsiques:

- cal substituir la ciutadania política per una «nova ciutadania» de caràcter essencialment econòmic i social;

- cal elaborar un concepte de ciutadania política postnacional, europea, basada en els Drets de l'home;

- cal repensar la ciutadania política nacional que constitueix un principi central de l'organització i de la legitimitat de l'ordre polític democràtic, tenint en compte els canvis propiciats per la modernitat avançada.

LA NOVA CIUTADANIA

Els defensors d'aquesta posició critiquen radicalment la noció de ciutadania ano-

menada «clàssica» i la consideren devaluada. Al seu parer cal substituir la noció clàssica de ciutadania per una nova ciutadania de caràcter econòmic i social que sigui la base d'una nova pràctica democràtica més participativa.

Elizabeth Meehan és la principal exponent d'aquesta posició.⁵ Al seu parer, la participació econòmica i la social han esdevingut clau en la vida col·lectiva de les societats d'avui. La veritable pertinença a la col·lectivitat es defineix per l'activitat econòmica i no per la participació política. El caràcter purament polític de la ciutadania estava vinculat a l'època en què es constituïren els estats nació.

Des de la perspectiva de Meehan, la construcció d'Europa obre el procés d'alliberament dels actors econòmics de les restriccions imposades per les fronteres i les legislacions heretades del que ella anomena com l'era de les nacions i els nacionalismes. La ciutadania nacional no és l'única que confereix un estatus legal i atorga drets, de fet les institucions europees han obert el procés de construcció d'una nova ciutadania. Meehan conclou que el lligam entre l'estat nació i la ciutadania, que té un caràcter històric, no és necessari i que la ciutadania es pot exercir a un altre nivell.

LA CIUTADANIA POST-NACIONAL

Els teòrics de la ciutadania postnacional consideren que la ciutadania ha de conservar el seu sentit polític i reflectir els valors comuns a les democràcies europees que s'expressen a través de l'adhesió als Drets humans. Però, cal dir que, pels defensors de la ciutadania postnacional, la sobirania del dret nacional és posada en qüestió no

solament pel desenvolupament del dret europeu sinó també per la multiplicitat de condicionaments jurídics lligats a la mobilitat de les poblacions.

Aquests pensadors també tenen en compte el desig de les poblacions d'origen estranger de restar fidels a la seva cultura o a la seva nacionalitat d'origen tot i participant en la societat en la qual viuen. La construcció de l'Europa política i la presència d'estrangers instal·lats de forma definitiva fan necessària la dissociació del vincle històric entre la nacionalitat —entesa com a comunitat de cultura que deriva de la pertinença a una mateixa nació—, i la ciutadania com a principi exclusivament polític.

En aquesta categoria podem incloure el concepte que Jürgen Habermas⁶ anomena «patriotisme constitucional» que cerca dissociar la nació, caracteritzada per vincles afectius, i l'estat, caracteritzat pel terreny de la llei. D'aquesta manera se separa la identitat nacional, amb la seva dimensió etnicocultural, de la participació cívica i política basada en la raó i els drets humans. El patriotisme constitucional, entès com una pràctica cívica separada de la pertinença nacional, permet a Habermas generar un instrument que resulta útil a l'hora d'intentar refundar la identitat alemanya sobre un examen i una reapropiació essencialment crítiques del passat. El sentiment patriòtic no queda lligat a Alemanya en tant que nació cultural i històrica particular, sinó al mateix principi de l'estat de dret.

LA CIUTADANIA NACIONAL REPENSADA

A Europa la nació es troba indissociablement lligada a la comunitat de cultura, la

memòria col·lectiva i la identitat històrica i, al mateix temps, a un projecte cívic. La nació democràtica es caracteritza precisament per la preeminència de la idea cívica i pel principi de ciutadania per sobre dels particularismes ètnics o religiosos. Els representants de la ciutadania nacional repensada es neguen a donar el dret de vot als estrangers ja que segons ells, fer-ho suposaria negar la distinció entre els nacionals i els estrangers, entre la societat política i la societat civil, la qual cosa posaria en qüestió la idea de «comunitat de ciutadans» com a base de legitimitat política.

Dominique Schnapper defensa aquesta posició.⁷ Segons ella, això no ha d'impedir que els estrangers participin en la vida política a nivell local i que siguin consultats en totes les qüestions a nivell tant local com nacional que els puguin afectar. De fet, això és el que succeeix a la major part dels països europeus, on els membres d'altres països de la Unió Europea poden votar en eleccions locals i en les eleccions al Parlament Europeu, però no en les eleccions estatals del país en el qual resideixen.

Des d'aquest punt de vista, els estrangers han de gaudir dels drets civils, econòmics i socials que corresponen a tota persona i que precisament són la base de les democràcies modernes. Els drets del ciutadà no s'han de confondre amb els drets de l'home, però sense drets de l'home no hi podria haver drets del ciutadà. Schnapper afegeix que, sense drets del ciutadà els drets de l'home no tenen un sentit concret, tal com tràgicament va demostrar l'experiència dels jueus durant la Segona Guerra Mundial.

LES POLÍTQUES DEL RECONeixEMENT: EINES PER A LA DEFENSA DELS DRETS COL·LECTIUS

Fins aquí hem estudiat els orígens del concepte de ciutadania, l'emergència de diferents tipus de drets individuals que s'inclouen dins del dret de ciutadania, i les principals posicions en el debat que s'ha obert recentment per tal de redefinir el concepte de ciutadania. Arribats en aquest punt voldríem anar més enllà i centrar-nos en l'anàlisi dels drets col·lectius. Començarem amb les teories del filòsof quebequès Charles Taylor, que en el seu llibre *Les politiques del reconeixement*⁸ estudia les relacions entre identitat i reconeixement aplicat a individus i col·lectivitats, tot qüestionant el model de societat liberal.

Taylor crida l'atenció sobre la proliferació de moviments socials i polítics que reivindiquen el principi del reconeixement i assenyalen que aquest és un principi que es troba a la base de la major part dels moviments nacionalistes contemporanis. Però no tan sols els nacionalistes (sobretot els que representen nacions sense estat) demanen el reconeixement: les feministes, el moviment verd, els defensors del multiculturalisme també reivindiquen el dret al reconeixement. El desig de reconeixement ve reforçat pels lligams existents entre reconeixement i identitat. Taylor afirma:

«La nostra identitat que en part ve condicionada pel reconeixement o per la manca de reconeixement, sovint ve determinada pel reconeixement erroni dels altres, així doncs, una persona o una col·lectivitat pot ser veritablement ferida o distorsionada si el grup o la societat que

l'envolta se la mira de forma derogatòria. La manca de reconeixement o el reconeixement erroni poden ferir individus i grups, poden ser una forma d'opressió, empresonant algú (persona o grup) en una manera de ser falsa, distorsionada i minoritzada».⁹

Taylor centra la importància del reconeixement en el fet que la identitat, tant individual com col·lectiva, és el resultat d'una relació dialògica amb els altres. Descobrir la pròpia identitat no és una tasca que es pot portar a terme des de l'isolament, sinó que cal negociar a través del diàleg amb els altres i amb un mateix.

Però, què significa la política del reconeixement quan l'apliquem a l'esfera pública? Aquí trobem dues respostes. La primera fa referència a l'adveniment del que s'anomena «política de l'universalisme» que emfasitza que tots els ciutadans tenen la mateixa dignitat. En la pràctica, la conseqüència d'això ha estat atorgar els mateixos drets a tots els ciutadans evitant les distincions entre «ciutadans de primera» i «ciutadans de segona». Cal afegir, però, que, per a alguns, la igualació de drets afecta només els drets civils i els drets de vot; mentre que per a altres, s'estén a l'esfera socioeconòmica.

En contrast amb l'anomenada «política del universalisme», Taylor defensa el que anomena «política de la diferència». La política de la diferència també compta amb una base universalista, però posa un èmfasi especial en la identitat. Aquí el reconeixement significa alguna cosa més que la igualtat de drets que acabem de veure en relació a la política de l'universalisme. Amb la política de la diferència el que es demana és el reconeixement de la

identitat específica de cada *individu* o *grup*, d'allò que els fa diferents dels altres. Segons Taylor, el que caracteritza la política de la diferència és la idea que és precisament aquesta especificitat la que ha estat ignorada i sovint assimilada a una identitat dominant o majoritària. Segons ell, la base de la política de la diferència està constituïda pel potencial de cada *individu*, *grup* i *cultura* de definir i formar la pròpia identitat.

La política de la diferència conté en el seu si la lluita pel reconeixement que només es pot realitzar satisfactòriament si es tracta d'un reconeixement mutu entre iguals.

QUEBEC:

DRETS INDIVIDUALS *VERSUS* DRETS COL·LECTIUS

Taylor aplica el seu concepte de reconeixement a la situació del Quebec dins de Canadà. En concret analitza les conseqüències de la introducció de la Carta Canadenca dels Drets (*Canadian Charter of Rights*) que entrà en vigor el 1982 amb la promulgació de la Constitució que mai no comptà amb el consentiment del Quebec. Aquest document està basat en una concepció de tall liberal a la nord-americana, basada en l'atorgament dels mateixos drets per a tots els ciutadans del Canadà. La controversia sorgí arran de la qüestió sobre com articular les reivindicacions dels quebequesos de formar una «societat distinta», i també les reivindicacions dels pobles indígenes, amb el contingut de la Carta dels Drets. En última instància, la qüestió es redueix a la pregunta sobre com fer compatibles els *drets individuals* defensats per la Carta Canadenca dels Drets amb els *drets col·lectius* reivindicats per quebequesos i primeres nacions del Canadà.

Des del punt de vista de la majoria dels canadencs anglòfons, la defensa de finalitats col·lectives com és la promoció específica de la cultura i llengua franceses al Quebec amenaça la Carta. Al seu parer, els objectius col·lectius poden comportar restriccions en el comportament d'individus que poden violar aquests drets; encara més, la defensa de drets col·lectius per part d'una col·lectivitat nacional pot ser considerada com inherentment discriminatòria, ja que en el món d'avui sempre hi ha ciutadans que no pertanyen a la nació i que es trobaran afectats per la jurisdicció que pretén tirar endavant els drets de la col·lectivitat nacional.

REBUIG AL MODEL DE SOCIETAT LIBERAL

Taylor rebutja el model de societat liberal defensat per pensadors nord-americans com John Rawls, Ronald Dworkin i Bruce Ackerman, entre d'altres, basat en la idea que la societat liberal es caracteritza per no adoptar cap tipus de visió substantiva sobre les finalitats de la vida. Aquests autors defensen la preeminència del compromís a tractar tots els individus amb el mateix respecte. Per això, per exemple, no es podria incloure en la legislació d'aquesta societat cap objectiu destinat a generar ciutadans «virtuosos», ja que tal objectiu violaria la norma procedimental del tractament igualitari que acabem d'esmentar.

Taylor s'oposa a aquesta concepció del liberalisme i escriu:

«Però una societat amb objectius col·lectius com el Quebec viola aquest model. És axiomàtic que per al govern del Quebec la supervivència i el desenvolupament de la cultura francesa al Quebec és un bé. La

societat política no és neutra entre aquells que valoren el fet de romandre fidels a la cultura dels nostres avantpassats i els qui volen prescindir d'aquesta herència en nom de qualsevol objectiu de desenvolupament personal».¹⁰

Al seu parer els quebequesos i aquells qui valoren aquest tipus de finalitats col·lectives, com pot ser la preservació d'una cultura i llengua determinades, defensen un model alternatiu de societat liberal. Aquest model es basa en la idea que «una societat es pot organitzar al voltant d'una definició de vida bona sense que això suposi infravalorar aquells que personalment no subscriuen aquesta definició».¹¹ Per a Charles Taylor, una societat liberal com la que ell proposa ha de ser jutjada per la manera com tracta les seves minories, incloent-hi aquells que no comparteixen la definició pública d'allò que és «bo», i sobretot pels drets que atorga a tots els seus membres.

Will Kymlicka se situa en línia amb el pensament de Taylor però discrepa a l'hora de valorar el vincle entre liberalisme i drets col·lectius. Segons Kymlicka els drets de les minories han estat una part important de la teoria liberal des del segle XIX i en el període entre les dues guerres mundials. Al seu parer, la defensa dels drets de les minories des d'un punt de vista liberal s'ha de basar en dues afirmacions: la llibertat individual està lligada a la pertinença al grup nacional propi; i els drets específics d'un grup concret poden promoure la igualtat entre la minoria i la majoria. Al seu parer aquestes posicions tingueren una àmplia acceptació entre alguns sectors liberals del segle XIX i de principis del segle XX.

CONCLUSIONS

Com ja hem mencionat més amunt, cal emfasitzar que la definició concreta de cadascuna de les dimensions del dret de ciutadania depèn de l'època concreta en què ens trobem; això vol dir que els drets no són invariables, ans al contrari, responen a canvis socials i s'adapten a noves realitats sociològiques. Així doncs, podem parlar de l'aparició de nous drets connectats amb la necessitat d'afrontar i reaccionar a noves situacions.

Segons T. H. Marshall la implantació d'un dret permet crear les condicions per a la reivindicació i definició d'aquest nou dret. Si seguim aquesta línia de pensament, podríem afirmar que el desenvolupament del dret de ciutadania, fins ara definit com a dret individual, ens ha de conduir a la definició i establiment de drets col·lectius. Però, de quina manera podem raonar aquesta inferència? Al meu parer, els drets individuals recullen un mínim nombre de drets que emfasitzen allò que fa *iguals* els individus i deixen de banda el fet que els individus no viuen en aïllament sinó formant comunitats que, sovint, o bé no coincideixen amb l'estat nació, o bé són comunitats no estatals diferenciades que compten amb algun tipus de base cultural. La consolidació dels drets civils, polítics i econòmics obre la porta a l'establiment de drets col·lectius entesos com aquell tipus de drets que deriven del caràcter social dels individus i que sovint troben expressió en l'organització de moviments socials que cerquen reivindicar-los.

Un dels arguments que s'utilitza en contra del reconeixement de drets col·lectius es refereix a la possibilitat que, en

algunes ocasions, els individus es trobin en una situació en la qual com a resultat del reconeixement del dret col·lectiu, vegin disminuïts o eliminats alguns dels drets individuals que els hi pertanyen com a ciutadans. Posem per exemple la posició en contra de l'Acord de Charlottetown (1992) per part de l'Associació de Dones Natives del Canadà (NWAC).

L'Acord de Charlottetown pretenia augmentar substancialment els poders provincials i afeblia els poders de l'estat federal canadenc, i al mateix temps garantia al Quebec l'estatus de «societat distinta». La descentralització anava més enllà del que s'havia previst en el fracàs acord del llac Meech (1990). En l'Acord de Charlottetown, l'anomenada «clàusula del Canadà» proclamava la «igualtat de les províncies», «la dualitat lingüística» del Canadà, i proposava consolidar en la Constitució el dret a l'autogovern inherent als pobles indígenes. La posició adoptada per l'Associació de Dones Natives del Canadà (NWAC) va causar un dany irreparable a l'Acord, que no va arribar mai a ser signat. La NWAC va fer palesa la seva preocupació per la primacia que es donava en l'Acord a la cultura i les tradicions natives per damunt dels drets a la igualtat entre els gèneres que es preveuen en la Constitució canadenca.

Aquest fet exemplifica un dels possibles conflictes de compatibilitat entre drets individuals i drets col·lectius, i posa de manifest l'estat embrionari en què es troba l'estudi dels drets col·lectius, que un cop desenvolupats requeriran, igual que els drets individuals, una sèrie de mecanismes que els regulin i que siguin capaços de preveure i evitar situacions com la que acabem d'esmentar.

Al meu parer els drets col·lectius han d'ésser definits com a drets que afegeixen una nova dimensió als drets individuals, i no com una limitació d'aquests drets, és per això que entenc que els drets garantits pel principi de ciutadania no poden ésser reduïts, sinó ampliat a través de la definició dels drets col·lectius com aquells que

permeten, faciliten i reconeixen els drets dels individus a conrear la diferència a través de la pertinença a comunitats no estatals, sempre que aquestes respectin els principis de diàleg, democràcia i tolerància que aquestes comunitats reclamen per a elles mateixes en el marc de l'estat i d'institucions supranacionals més àmplies. □

1. GUIBERNAU, M., *Nacionalismes* (Proa, Barcelona, 1997) pp. 83-89.
2. VEGETHEATER, D., *Citizenship: the civil ideal in world history, politics and education* (Longman, Londres, 1990).
3. MARSHALL, T. H., *Class, Citizenship and Social Development* (Westport, Greenwood Press, 1973).
4. GIDDENS, A., *The nation-state and violence* (Polity Press, Cambridge, 1985) p. 204.
5. MEEHAN, E., *Citizenship and the European Community* (Sage, Londres, 1993).
6. HABERMAS, J., *The Past as Future* (Polity Press, Cambridge, 1994).

7. SCHNAPPER, D., *La Communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation* (Gallimard, NRF/Essais, París, 1994). Vegeu també de la mateixa autora, «El debat europeu sobre la ciutadania» a GUIBERNAU, M., *Nacionalisme: debats i dilemes per un nou mil·lenni* (Proa-CETC, Barcelona, 2000).
8. TAYLOR, C., *Multiculturalism: examining the politics of recognition* (Princeton University Press, 1994).
9. TAYLOR, C., «The Politics of Recognition» a Taylor, C., *Multiculturalism* (Princeton University Press, 1994) p. 25.
10. TAYLOR, *ibid.*, p. 58
11. *Ibid.*, p. 59.